

KONINKLIJKE NEDERLANDSE
AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

NEDERLANDS VERDIENT MEER

HOE DE AANTREKKELIJKHEID

VAN DE STUDIE TE VERGROTEN

ADVIES

NEDERLANDS VERDIENT MEER

2019 Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW)
© Sommige rechten zijn voorbehouden / Some rights reserved

Voor deze uitgave zijn gebruiksrechten van toepassing zoals vastgelegd in de Creative Commons licentie. [Naamsvermelding 3.0 Nederland]. Voor de volledige tekst van deze licentie zie <http://www.creativecommons.org/licenses/by/3.0/nl/>

Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
Postbus 19121, 1000 GC Amsterdam
Telefoon + 31 20 551 0700
knaw@knaw.nl
www.knaw.nl

pdf beschikbaar op www.knaw.nl

Basisvormgeving: Edenspiekermann, Amsterdam
Opmaak en beeldbewerking: Ellen Bouma

ISBN 978-90-6984-735-1

Deze publicatie kan als volgt worden aangehaald: KNAW (2019). *Nederlands verdient meer. Hoe de aantrekkelijkheid van de studie te vergroten*. Amsterdam, KNAW.

**NEDERLANDS VERDIENT MEER
HOE DE AANTREKKELIJKHEID VAN
DE STUDIE TE VERGROTEN**

Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
Oktober 2019

INHOUD

1. INLEIDING 5
2. DE PROBLEMATIEK IN KAART 7
 - 2.1 Verzwakte band tussen de academische neerlandistiek en het schoolvak Nederlands 9
 - 2.2 Inhouds- en imago probleem van het schoolvak Nederlands en de studie Neerlandistiek 10
 - 2.3 Studievoorlichting schiet tekort 13
 - 2.4 Neerlandistiek als discipline verdwijnt 13
3. WAAROM IS DE TERUGVAL IN DE AANMELDING VOOR NEERLANDISTIEK ZORGELIJK? 15
 - 3.1 Nederlandse samenleving kan niet zonder wetenschappelijke expertise over het Nederlands 15
 - 3.2 Kleinere instroom kan resulteren in verdergaande opheffing studie Nederlands 16
 - 3.3 Tekort aan academisch gevormde eerstegraadsdocenten Nederlands 17
4. VOORSTELLEN 18
5. GECOÖRDINEERDE INZET 23
- GERAADPLEEGDE LITERATUUR 25
- BIJLAGEN
 1. Brief minister OCW van 29 januari 2019 27
 2. Opdracht en samenstelling van de adviescommissie neerlandistiek 29
 3. Deelnemers focusgroep vwo 31
 4. Deelnemers veldraadpleging 33
 5. Lijst reviewers 35

1. INLEIDING

De minister van OCW constateerde in haar adviesopdracht aan de KNAW van 29 januari 2019 dat de geesteswetenschappen – en in het bijzonder het Nederlands – een belangrijke waarde hebben voor onze taal, taalbeheersing en cultuur. Zij stelt verder dat het Nederlands en de andere geesteswetenschappen ook van belang zijn bij de aanpak van de grote maatschappelijke uitdagingen van deze tijd. De minister maakt zich daarom zorgen over de geringe belangstelling bij scholieren en studenten voor de studie Nederlands en heeft de KNAW gevraagd advies uit te brengen over de situatie bij de universitaire opleidingen in dit vak.¹

De minister verwijst in haar brief naar de forse terugloop van het aantal afgestudeerde bachelor- en masterstudenten. Zij stelt dat deze tendens mogelijk bijdraagt aan het tekort aan leraren Nederlands en bovendien het streven naar meer academisch opgeleide leraren in het voortgezet onderwijs verder onder druk zet. De minister vraagt om een analyse van het probleem en om een voorstel voor mogelijke oplossingen gericht op het vergroten van het aantal studenten Neerlandistiek,² of studenten in een vakgebied dat hiermee significante raakvlakken heeft. De oplossingen zouden ervoor moeten zorgen dat het aantal Neerlandici weer toeneemt. Het verzoek aan de KNAW is dit advies op te stellen in samenspraak met andere organisaties die zich met deze problematiek bezighouden, met name de Raad voor de Neerlandistiek en het Nationaal Platform voor de Talen. Gevraagd is om het advies in oktober 2019 uit te brengen.

1 Zie brief van 29 januari 2019, bijlage 1.

2 De officiële naam van de universitaire studie is Nederlandse Taal en Cultuur, en was daarvoor Nederlandse Taal en Letterkunde. Kortheidshalve wordt hier de universitaire studie steeds met Neerlandistiek aangeduid, en het schoolvak met Nederlands.

Werkwijze van de commissie

Het bestuur van de KNAW heeft ten behoeve van het advies aan de minister een commissie ingesteld onder leiding van prof. dr. Lex Heerma van Voss, directeur van het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis.³ De commissie kreeg de opdracht een zogenaamd briefadvies uit te brengen: een kort rapport dat vooral is gebaseerd op literatuurstudie en gesprekken met belangrijke spelers in het veld van de neerlandistiek. De commissie heeft geen eigen empirisch onderzoek gedaan. In het licht van de beperkte tijd die voor dit advies beschikbaar was, heeft de commissie besloten zich met name te richten op het academisch onderwijs en het vwo, en de vraag wat deze sectoren kunnen doen om het aantal studenten dat kiest voor Neerlandistiek te vergroten.

De commissie is in de eerste helft van 2019 vijf keer bij elkaar gekomen. Zij heeft daarnaast een focusgroep georganiseerd gericht op het middelbaar onderwijs.⁴ Hier stond de vraag centraal wat de deelnemers vonden van het vak Nederlands zoals dat op het vwo wordt gegeven, en hoe dat vak eventueel uitdagender kan worden gemaakt. Ook is in mei een brede veldraadpleging gehouden om de ideeën die in de commissie leefden zo breed mogelijk te bespreken.⁵ Begin juli heeft de commissie een conceptversie van het advies besproken met het bestuur van de KNAW, waarna het is onderworpen aan een reviewprocedure onder prominente neerlandici in binnen- en buitenland.⁶ Ten slotte is het bijgestelde advies eind september opnieuw in het KNAW-bestuur besproken. Begin oktober 2019 is het naar de minister van OCW verzonden.

Hierna wordt eerst een kort overzicht gegeven van de feitelijke stand van zaken bij de instroom in de neerlandistiek. Daarna volgt een probleemanalyse en bespreking van recente ontwikkelingen en oplossingsrichtingen. Ten slotte worden concrete aanbevelingen gepresenteerd voor verschillende sectoren: universiteiten, vwo en de overheid. Ook het hoger beroepsonderwijs is van belang, maar die sector is zoals aangegeven in dit rapport maar beperkt meegenomen.

3 Zie bijlage 2 voor de opdracht aan en samenstelling van de commissie.

4 Zie bijlage 3 voor de deelnemers focusgroep vwo.

5 Zie bijlage 4 voor de deelnemers veldraadpleging.

6 Zie bijlage 5 voor de lijst van reviewers.

2. DE PROBLEMATIEK IN KAART

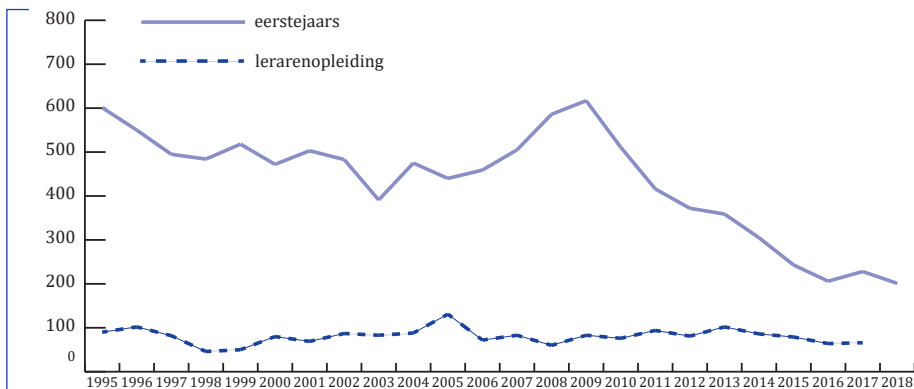
In de afgelopen tien jaar is het aantal studenten Neerlandistiek met twee derde gedaald. Toch zijn Nederlanders volgens een recent rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Beugelsdijk e.a., 2019) eensgezind over wat Nederland tot Nederland maakt: de Nederlandse taal wordt daarbij als eerste genoemd. Voor alle Nederlanders is het Nederlands belangrijk, maar onderwijs in en onderzoek naar die Nederlandse taal en Nederlandstalige cultuur staan onder druk.

In 1995 stroomden bij Neerlandistiek landelijk nog ongeveer zeshonderd eerstejaars in. Sinds 2016 lijkt de instroom zich rond tweehonderd eerstejaars te stabiliseren.⁷ Bij de Vrije Universiteit Amsterdam daalde het aantal nieuwe instromers in 2018 tot vijf, waarna de instelling besloot de bacheloropleiding te sluiten. Beide geven aan dat de studie van het Nederlands bedreigd is, en maakten veel los in Nederland. Blijkbaar wordt er veel belang gehecht aan de academische bestudering van het Nederlands, ook buiten de universiteit.

In de grafiek valt een tijdelijk herstel op in de jaren 2007-2010. Die opleving is ook bij andere geesteswetenschappen terug te vinden. Mogelijk kozen veel studenten in deze crisisjaren met een slechte arbeidsmarkt voor een – tweede – studie Neerlandistiek, terwijl ze dat anders niet gedaan zouden hebben. De val bij Neerlandistiek wordt er – gerekend vanaf de piek in 2009 – alleen maar steiler door.

Hoe is dat vergelijkenderwijs? Een terugval in de instroom deed zich ook bij andere talenstudies voor, maar niet zo sterk als bij Neerlandistiek de laatste jaren. Engels handhaaft zich vrij goed. De instroom in de faculteiten Geesteswetenschappen als geheel bleef op peil, omdat steeds meer studenten kiezen voor brede

⁷ De vooraanmelding voor 2019 lijkt uit te komen op ca. 235 landelijk. Dit gegeven verandert het meerjarenbeeld niet.

Getoond worden de totalen van de inschrijving voor de universitaire studie (vanaf 2002: bacheloropleiding) Neerlandistiek (lichtpaars doorgaande lijn) en de universitaire opleiding tot eerstegraads docent Nederlands (donkerblauw onderbroken lijn). Hoofd- en neveninschrijvingen en inschrijvingen vóór en na 1 oktober zijn gecombineerd, maar zogenaamde na-inschrijvingen – later in het jaar – zijn niet meegeteld. In 2018 zijn in de statistieken de lerarenopleidingen voor de verschillende talenopleidingen samengevoegd. Voor de jaren daarna is een aparte opgave voor de lerarenopleiding Nederlands dan ook niet meer beschikbaar. Bron: VSNU.

studierichtingen, die de faculteiten ook in toenemende mate aanbieden. Daar komt dit advies nog op terug.⁸

De commissie heeft geen vergelijkend onderzoek gedaan naar de positie van landstalen buiten Nederland. Afgezien van het feit dat verantwoord wetenschappelijk onderzoek hiernaar meer tijd vergt dan de commissie had, is het ook niet eenvoudig om zulk onderzoek te doen, omdat de situatie in andere landen verschilt van die in Nederland. Zo studeren Vlaamse studenten altijd twee talen, bijvoorbeeld Spaans en Nederlands. Het aantal studenten Nederlands in Vlaanderen loopt de laatste jaren overigens ook terug, zij het minder dramatisch dan in Nederland. In Duitsland en Italië is het een vereiste dat docenten Duits en Italiaans academisch geschoold zijn. De instroom in het universitaire landstaalonderwijs is in beide landen stabiel, en het gaat – ook relatief – om veel grotere getallen. In Duitsland zijn er 75.000 germanisten in opleiding. Er zijn honderd opleidingen Italiaans aan Italiaanse universiteiten. Zoals ook blijkt uit het hierboven genoemde rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau is het Nederlands voor jong en oud belangrijk, maar onderwijs in en onderzoek naar die Nederlandse taal en Nederlandstalige cultuur worden bedreigd.

⁸ De commissie baseert zich hier op cijfers over de periode 2007-2018, verstrekt door het Regieorgaan Geesteswetenschappen. De landelijke instroom in de geesteswetenschappen bedroeg 7.309 in 2007 en kwam sindsdien alleen in 2015 onder dat aantal. De instroom fluctueerde in de jaren 2008-2018 van 97 tot 120 procent van de instroom van 2007, zonder duidelijk patroon. In 2010 was de instroom 8.350, in 2018 was de instroom 8.696.

Voor toekomstige generaties is de beschikbaarheid van kennis over de Nederlandse taal en cultuur daardoor geen vanzelfsprekendheid meer.

2.1 Verzwakte band tussen de academische neerlandistiek en het schoolvak Nederlands

De academische neerlandistiek bestaat uit drie onderdelen: taalkunde, letterkunde en taalbeheersing. Vooral na 1980 hebben die vakgebieden zich als afzonderlijke specialismen ontwikkeld. Een volwaardige opleiding Neerlandistiek – een BA-programma met de drie onderdelen letterkunde, taalkunde en taalbeheersing en een MA-programma waarin de student zich specialiseert – bestaat nog aan vijf universiteiten: UvA, UU, RUG, RUN, UL. Onderdelen van de opleiding worden ook gegeven aan andere instellingen: VU, TiU, OU. De bacheloropleiding Neerlandistiek biedt nu – naast toegang tot bredere masters – toegang tot de educatieve master Nederlands (RU, UL, RUG, UU, UvA, TiU, VU), de master Neerlandistiek/Nederlandse taal en cultuur (UU, UvA, UL, RUG), en de onderzoeksmaster Nederlandse literatuur en cultuur (UU). De Nederlandse neerlandistiek is verbonden met de internationale neerlandistiek, die aan circa veertig universiteiten wereldwijd wordt beoefend.

De neerlandistiek is een wetenschappelijke discipline met divers onderzoek, dat vaak grote maatschappelijke impact heeft (bijvoorbeeld naar laaggeletterdheid, ontleding, digitalisering van de samenleving, implicaties van het veranderende medialandschap en het literaire bedrijf). In haar verscheidenheid deelt de discipline één object van onderzoek: de Nederlandse taal en literatuur, in zowel Nederlandse als internationale context.

Tot halverwege de jaren 1980 was er een tamelijk goede aansluiting tussen het schoolvak Nederlands en de universitaire studie Neerlandistiek, waarbij de universitaire studie uit de aard der zaak veel meer diepgang had. Scholieren en studenten zagen Neerlandistiek als een brede opleiding, die niet alleen toegang bood tot carrièrekansen in het onderwijs, maar ook in tal van andere maatschappelijke sectoren, zoals de journalistiek, het schrijverschap of het uitgeverswezen.

Vanaf de jaren 1980 zijn de universitaire neerlandistiek en het schoolvak Nederlands echter steeds meer uit elkaar gegroeid. In de eerste plaats inhoudelijk: bij de laatste curriculumherziening van het schoolvak Nederlands in de jaren 1980 is besloten niet alle onderdelen even sterk in het schoolvak op te nemen, en het accent op taalvaardigheid te leggen. Met name de taalkunde verdween uit het schoolvak, het aandeel letterkunde werd fors kleiner, en ook de leerstof voor taalbeheersing sluit niet goed aan bij de academische kant van het vak. Het voortgezet onderwijs en de examens in het vwo zijn er meer en meer op gericht leerlingen te scholen en te toetsen in

vaardigheden als schrijven en tekstbegrip.⁹

Ten tweede zien we een terugloop in het aandeel academisch geschoolde leraren op de middelbare school. Nederlands is een van de kernvakken in het voortgezet onderwijs. In 2018 waren 6.128 fte leraren Nederlands werkzaam, waarvan 1.384 fte eerstegraads. Een eerstegraadsbevoegdheid is nodig om les te mogen geven in de bovenbouw van havo en vwo. Een tweede graadsbevoegdheid is nodig voor de eerste drie jaar van het havo en vwo, het vmbo, het hbo en volwasseneneducatie. Van de eerstegraadsleraren heeft ongeveer de helft een academische achtergrond, de andere helft is afkomstig uit het hbo. Door het tekort aan (eerstegraads) leraren wordt het vak Nederlands te vaak gegeven door onbevoegde docenten. In 2017 ging het voor het volledige middelbaar onderwijs om een op de acht lessen (waarvan 8,0 procent door 'benoembare'¹⁰ docenten werd gegeven en 4,5 procent door onbevoegde docenten). Voor alleen het vwo ging het om een op de vijftien lessen (waarvan 4,7 procent door benoembare docenten en 1,8 procent door onbevoegde).

2.2 Inhouds- en imago probleem van het schoolvak Nederlands en de studie Neerlandistiek

Een van de oorzaken van de terugloop in de studentenaantallen is de zwakke reputatie die het schoolvak Nederlands heeft bij havo- en vwo-leerlingen. De laatste curriculumherziening dateert alweer van de jaren 1980, en die leidde tot een schoolvak dat niet erg wordt gewaardeerd. Prinsen, Witte en Suhre (2018) vonden dat de meeste leerlingen in het havo en vwo Nederlands saai vinden, dat maar ongeveer de helft van de leerlingen Nederlands een nuttig vak vindt en dat maar weinig vwo-eindexamenleerlingen het vak moeilijk vinden. Momenteel wordt hun onderzoek door Copen e.a. op grotere schaal gerepliceerd. De observaties sluiten aan bij kritiek die de laatste jaren steeds vaker en van allerlei kanten te horen is. Die kritiek betreft onder meer het centraal schriftelijk eindexamen tekstbegrip Nederlands (dat te weinig zou toetsen wat het beoogt te toetsen), het vooral op trucjes gerichte grammaticaonderwijs en de geleidelijke verwaarlozing van het literatuuronderwijs. Anders dan bij de bètavakken is er in het schoolvak Nederlands erg weinig aandacht voor academisch onderzoek (Van der Deijl e.a., 2018) en profielwerkstukken worden voor Nederlands nauwelijks geschreven (volgens SLO). Wat er bij de studie Nederlands gebeurt blijft zo ver uit beeld. De deelnemers aan de door de commissie georganiseerde

9 Uit onderzoek van Prinsen, Witte en Suhre (2018) blijkt dat schoolboeken tegenwoordig nauwelijks vakinhoudelijke kennis overdragen, en ook geen kennismaking met vakinhoudelijk onderzoek bieden. Van Rooij (2018) constateert dat het vak Nederlands te weinig doet aan het bijbrengen van onderzoeksvaardigheden bij leerlingen. Prinsen, Witte en Suhre stellen voor om van het Nederlands weer een zaakvak te maken, en het minder een instrumenteel schoolvak te laten zijn.

10 Benoembare docenten zijn niet bevoegd, maar voldoen aan vastgelegde criteria. Zij volgen bijvoorbeeld een opleiding die tot de bevoegdheid zal leiden. Bron: Centerdata, *IPTO: bevoegdheden en vakken in het vo* peildatum 1 oktober 2017.

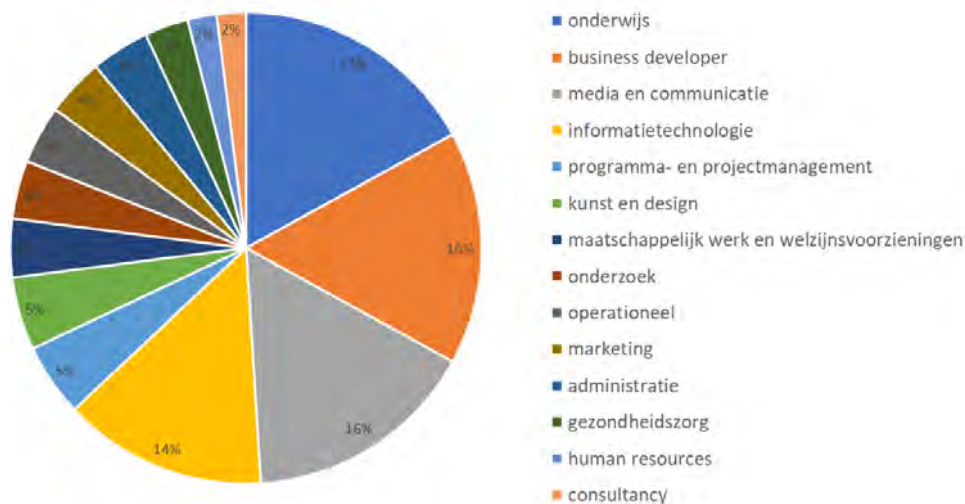
focusbijeenkomst en veldraadpleging bevestigden deze indruk. Scholieren denken de neerlandistiek te kennen via het schoolvak Nederlands, maar in werkelijkheid is de universitaire opleiding veel uitdagender dan zij op grond van het huidige schoolvak zouden verwachten.

Het huidige schoolvak en dus ook de huidige lesmethoden zijn te veel gericht op het technisch aanleren van instrumentele vaardigheden: lezen, schrijven, spreken. De aandacht voor deze op zichzelf belangrijke vaardigheden gaat ten koste van de kennismaking met onderzoek en de verwevenheid van het schoolvak met de academische neerlandistiek. Daar komt nog eens bij dat de gerichtheid op het centraal schriftelijk eindexamen ('teaching to the test') ertoe leidt dat instrumentele leesvaardigheid het grootste deel van het programma bepaalt (Meestrina en Ravesloot, 2013). De docenten ervaren maar weinig gelegenheid om aandacht te besteden aan de uitdagende vragen die óók deel uitmaken van de neerlandistiek. De leerlingen en docenten in de focusbijeenkomst en veldraadpleging bevestigden dit.

In de afgelopen jaren zijn diverse initiatieven genomen om het schoolvak te hervormen. Zo pleitte in 2016 het Meesterschapsteam Nederlands (ingesteld door de faculteiten Geesteswetenschappen) voor 'meer inhoud' in het schoolvak, door het aanleren van 'bewuste geletterdheid'. Volgens het Meesterschapsteam zijn vaardigheden vanzelfsprekend belangrijk, maar moeten die geworteld zijn in kennis over taal, taalgebruik en literatuur zoals die in de academische neerlandistiek ontwikkeld wordt. Het Meesterschapsteam is bezorgd over het beperkte aandeel vakinhoud in de tussenproducten van het Curriculum.nu-team, dat aan herziening van het schoolvak Nederlands werkt. De commissie onderschrijft nadrukkelijk dit standpunt van het Meesterschapsteam en deelt de zorgen.

Universitaire opleidingen Neerlandistiek en middelbare-schooldocenten proberen de kloof tussen vwo en wo de laatste jaren te dichten door te laten zien dat Neerlandistiek een uitdagend vak is. Een probleem hierbij is dat het schoolvak Nederlands op dit moment in alle schooltypen slechts op één niveau beoefend wordt. Er is geen traditie van plusprogramma's – zoals bij andere schoolvakken wel het geval is – en uitblinken is niet gemakkelijk. Dat blijkt ook uit de terugkerende discussies over het feit dat bij het vwo-eindexamen begrijpend lezen geen tien, en landelijk slechts enkele negens worden behaald. Om extra uitdaging te bieden en te benadrukken dat neerlandistiek ook vraagstukken omvat die inspanning en talent eisen, worden nieuwe lesmaterialen ontwikkeld, en masterclasses voor vwo-leerlingen en academische nascholing voor docenten georganiseerd. Deze inspanningen zijn zinvol, maar hebben vooralsnog niet het gewenste resultaat. Doordat zij niet institutioneel ondergebracht zijn bij een coördinerend orgaan, noch structureel gefinancierd worden, zijn zij bovendien kwetsbaar.

Een tweede factor die de reputatie van de neerlandistiek negatief beïnvloedt, is dat onder middelbare scholieren het beeld bestaat dat je met een studie Neerlandistiek in de eerste plaats leraar wordt. Dit beroep heeft een laag aanzien vergeleken met andere beroepen waar een hbo- of wo-opleiding voor nodig is (Cörvers et al., 2017, 47 e.v.). Bovendien schatten leerlingen de professionele kwaliteiten van leraren relatief laag in, evenals de startsalarissen. In werkelijkheid liggen de startsalarissen juist relatief hoog, hoewel de beroepsgroep van leraren als geheel de afgelopen decennia minder is gaan verdienen in verhouding tot andere hoogopgeleiden (ibid. 46).

Gegevens over banen van 821 alumni van de opleiding Nederlandse taal en cultuur aan de Universiteit Utrecht per november 2018, gebaseerd op hun LinkedIn-profielen. De categorieën waarin de banen zijn ingedeeld volgen de systematiek van LinkedIn.

Ook stromen studenten Nederlands juist uit naar allerlei sectoren, mede omdat taalvaardigheid de basis vormt ‘voor verschillende competenties waarover afgestudeerden in het hoger onderwijs moeten beschikken, zoals kritisch denken, probleemoplossend vermogen en creativiteit’ (Taalunie, 2015).¹¹ De Utrechtse opleiding heeft die brede uitstroom zichtbaar gemaakt.

¹¹ Deze brede uitstroom geldt voor de talenstudies in het algemeen, zo blijkt uit recent onderzoek van het Talenplatform. Onderwijs scoort het hoogst (25 procent), maar daarnaast vinden veel studenten een baan in andere sectoren, zoals communicatie en marketing (16 procent), onderzoek en wetenschap (11 procent), overheid (9 procent), media en journalistiek (7 procent), ICT (6 procent) en kunst en cultuur (6 procent). Bron: Nationaal Platform voor de Talen, 2019.

2.3 Studievoorlichting schiet tekort

Het slechte imago van het vak Nederlands op school maakt goede studievoorlichting extra belangrijk. De websites van de bacheloropleidingen geven veel informatie, zoals over profilering en de uitstroom, met voorbeelden van beroepen die alumni uitoefenen en *testimonials*. Die informatie bereikt scholieren echter onvoldoende. Dat is ook niet vreemd, aangezien hun interesse voor neerlandistiek op de middelbare school niet wordt gewekt en zij dus niet actief naar informatie daarover op zoek gaan.

Scholieren en studenten geven aan dat schooldecanen niet veel voorlichting geven over talenstudies in het algemeen, of die zelfs afraden. Dit is problematisch. De weinigen die desondanks toch Neerlandistiek gaan studeren, ervaren een groot verschil tussen het schoolvak Nederlands en de studie Neerlandistiek. Het is een uitdaging om de diepgang en veelzijdigheid van de studie Neerlandistiek over te brengen op middelbare scholieren.

2.4 Neerlandistiek als discipline verdwijnt

Terwijl de afstand tussen het schoolvak Nederlands en de universitaire neerlandistiek groter is geworden, komt de neerlandistiek ook op de universiteit in het gedrang. Vanaf de jaren 1980 ontwierpen de faculteiten Geesteswetenschappen doelgericht brede studierichtingen. In deze bredere studies ligt de nadruk op het universele karakter van taal en cultuur over talen en naties heen: Taal- en Cultuurstudies, Literatuurwetenschap, Taalwetenschap, Algemene Cultuurwetenschappen, Communicatie- en Informatiewetenschappen, International studies, Media en Cultuur. Brede opleidingen als Europese studies en Liberal arts and sciences worden zowel aangeboden als reguliere bacheloropleidingen als in de University Colleges. Deze opleidingen worden steeds populairder onder scholieren, die daarin nu de logische keuze voor een brede opleiding in de Geesteswetenschappen lijken te zien.

Bij het opzetten van nieuwe brede opleidingen hebben neerlandici vaak een belangrijke rol gespeeld, en ze geven in die opleidingen nog steeds veel onderwijs: momenteel in Leiden en Utrecht tot 40 procent van de beschikbare fte's. Ook draaien ze mee in de vele interdisciplinaire minoren die in faculteiten Geesteswetenschappen worden aangeboden, en zijn veel van de cursussen die ze geven binnen Neerlandistiek toegankelijk voor studenten van andere opleidingen. Die rol komt deels voort uit de inherent interdisciplinaire belangstelling van die neerlandici, maar is ook een overlevingsstrategie nu de studentenstroom zich heeft verlegd naar brede (deels Engelstalige) studierichtingen. Dat neerlandici buiten hun eigen vak treden, maakt tegelijk de disciplinaire basis van de neerlandistiek kwetsbaar. Omdat docenten Neerlandistiek ook onderwijs verzorgen in de brede opleidingen is het lastig om te identificeren welke docenten en welke colleges precies tot de opleiding Neerlandistiek behoren. Ook staat de keuze om cursussen in het

Nederlands aan te bieden ongewenst onder druk.¹²

De matrixstructuur van opleidingen en cursussen en de daarmee gepaard gaande vervaging van de disciplinaire grenzen hebben tot gevolg dat een zittende hoogleraar Nederlandse Taal- of Letterkunde soms niet wordt opgevolgd. Men meent dan dat er op hoogleraarsniveau voldoende relevante expertise in taal- of letterkunde in brede zin aanwezig is binnen de faculteit. Die tendens naar generalistische kennis brengt het risico met zich mee dat in Nederland te weinig hoogleraren specifiek actief zijn in de neerlandistiek.

12 KNAW (2017), *Nederlands en/of Engels. Taalkeuze met beleid in het Nederlands Hoger Onderwijs*, Amsterdam, KNAW, 57.

3. WAAROM IS DE TERUGVAL IN DE AANMELDING VOOR NEERLANDISTIEK ZORGELIJK?

3.1 Nederlandse samenleving kan niet zonder wetenschappelijke expertise over het Nederlands

De Nederlandse taal is het fundament waarop de Nederlandse cultuur en samenleving gebouwd zijn. Het Nederlands is met zijn 24 miljoen sprekers bovendien een van de vijftig meest gesproken talen ter wereld. Academisch onderwijs en onderzoek naar de taal en de literatuur zijn essentieel om zowel dit fundament als die positie in de wereld te onderhouden. Nederland en Vlaanderen hebben hier een bijzondere verantwoordelijkheid: als ergens ter wereld de neerlandistiek institutioneel goed ingebed zou moeten zijn aan universiteiten, is dat in Nederland en Vlaanderen. Het schrijven van een grammatica van het Nederlands, een onderzoek naar Nederlands taalgebruik, of een studie van de Nederlandse literatuurgeschiedenis kan *ceteris paribus* beter binnen het taalgebied geschreven worden dan daarbuiten. Als dergelijk onderzoek niet wordt verricht aan de universitaire instellingen waar moedertaalsprekers werken, die zelf leven in de taalgemeenschap en cultuur die wordt bestudeerd, waar gebeurt het dan wel? Bovendien is het principieel onwenselijk als de Nederlandse en Vlaamse academische wereld hun verantwoordelijkheid niet nemen. Taalvaardigheid vormt volgens de Raad voor Nederlandse Taal en Letteren (2015) de basis voor verschillende competenties waarover afgestudeerden in het hoger onderwijs moeten beschikken, zoals kritisch denken, probleemoplossend vermogen en creativiteit.

De unieke expertise die neerlandici hebben, met hun specialistische kennis van de Nederlandse taal en literatuur, is dus van groot maatschappelijk belang. Onze cultuur en onze economie hebben bijvoorbeeld behoefte aan taal- en communicatiedeskundigen in de zorg, aan (literair) journalisten en aan computerlinguïsten met specifieke kennis van het Nederlands. Ontbreken deze deskundigen, dan is er niemand om

mensen wegwijs te maken in het heden en verleden van de eigen cultuur, of advies te geven over begrijpelijk en toegankelijk taalgebruik.

Op den duur houdt dit ook een gevaar in voor het academisch onderzoek naar de Nederlandse taal en cultuur. De band tussen Nederland en de Nederlandse taal en cultuur is sterk, maar kennis over die Nederlandse taal en cultuur verdwijnt. Recent verschenen rapporten over toenemende laaggeletterdheid en ontleding en afnemende kennis over grammatica, laten zien dat in allerlei contexten – op school, in bedrijven, bij de overheid, in de huiskamer – met steeds minder kennis van zaken gepraat en gedacht wordt over talige en culturele onderwerpen die Nederlanders aan het hart gaan. Een samenleving waarin mensen geen kennis hebben van de eigen taal en cultuur – en dus van de eigen identiteit – is een arme samenleving. Universitaire opleidingen Neerlandistiek vormen de voedingsbodem voor onderzoek naar deze kwesties. Een gebrek aan academisch gevormde neerlandici vertaalt zich op den duur onherroepelijk in minder promovendi. Gezien de bijzondere verantwoordelijkheid van Nederland en Vlaanderen kan dit niet anders dan een slag betekenen voor het onderzoek naar de Nederlandse taal en cultuur, dat op dit moment internationaal nog hoog aangeschreven staat.

3.2 Kleinere instroom kan resulteren in verdergaande opheffing studie Nederlands

De situatie in de academische neerlandistiek is acuut. Het voorbeeld van de VU spreekt voor zich: opheffing dreigt, ofwel een opgaan in grotere, generalistische verbanden waarin de specifiek neerlandistische insteek ontbreekt. Dat geldt ook als de instroom zich landelijk zou handhaven op het huidige niveau van tweehonderd studenten, en zelfs bij een kleine stijging van studentenaantallen. Gegeven de financiële druk waarmee de geesteswetenschappelijke faculteiten te kampen hebben, wordt momenteel voornamelijk gekeken naar het financiële rendement: trekt een studierichting voldoende studenten om staf te bekostigen die de verschillende voor de studierichting benodigde vakken kan doceren? Zo niet, dan is inkrimping van het aanbod aan de orde, of moeten vakken generieker worden om studenten van buiten te trekken. Het is evident dat de lage instroom in combinatie met financiële druk op de faculteiten Geesteswetenschappen de neerlandistiek in het nauw brengt.

Sluiting op één plek leidt niet tot groei van de aantallen studenten Nederlands elders. De vijf nog bestaande opleidingen neerlandistiek zijn verspreid over Nederland, en vervullen een regionale functie. Veel scholieren laten hun studiekeuze mede afhangen van de studentenstad. Als Neerlandistiek in een van de vijf plaatsen niet meer wordt aangeboden, leidt dit niet tot een verschuiving van de instroom naar een andere stad, maar naar een andere, bijvoorbeeld brede studierichting in dezelfde stad. Sluiting van nog een vestiging leidt daarmee tot verdere vermindering van de totale, landelijke instroom, zoals eerdere pogingen tot taakverdeling en concentratie binnen de Geesteswetenschappen hebben uitgewezen.

3.3 Tekort aan academisch gevormde eerstegraadsdocenten Nederlands

De verminderde instroom bij Neerlandistiek zal leiden tot een verminderde uitstroom van academisch opgeleide eerstegraadsleraren Nederlands, al daalt de instroom in de educatieve masters vooralsnog niet evenredig met de instroom van eerstejaars, zoals blijkt uit de lijngrafiek op pagina 8. Al dan niet vervroegde pensionering van leraren vergroot het probleem, met name bij eerstegraadsleraren. Zoals we zagen, vinden afgestudeerden Neerlandistiek hun weg naar beroepen in diverse sectoren. Van de Utrechtse afgestudeerden komt slechts een op de zes terecht in het onderwijs. Een verminderde instroom zou in theorie dus gecompenseerd kunnen worden door een groter aandeel van de studenten dat een kwalificatie als leraar verwerft. Of zo'n groter aandeel te bewerkstelligen valt, is echter de vraag.

Ook al zou de uitstroom van eerstegraadsleraren niet dalen, de huidige uitstroom is ook al onvoldoende. Er is behoefte aan een groter aandeel van academisch gevormde eerstegraadsleraren, met name in de bovenbouw van het vwo. Daarover schreef de KNAW in 2017 in een position paper het volgende:

'Gezien het wetenschappelijk vormende karakter van het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo), vindt de KNAW het van groot belang dat de eerstegraadsleraren zelf zoveel mogelijk academisch geschoold zijn. In de bovenbouw van het vwo wordt immers de basis gelegd voor de wetenschappelijke attitude die nodig is voor een succesvolle universitaire studie. Van leraren in de bovenbouw van het vwo mag dan ook worden verwacht dat zij voorlopers zijn in hun eigen schoolvak en in hun school, en dat zij in staat zijn het onderwijs dat zij geven te onderzoeken en waar nodig te verbeteren. Daarnaast mag van bovenbouwleraren worden verwacht dat ze in staat zijn om onderwijssituaties vanuit meerdere perspectieven te benaderen. Dit vergt leraren die zelf een academische basis hebben en van daaruit in staat zijn hun leerlingen bij hun intellectuele ontwikkeling te begeleiden. Bovendien kunnen leraren die zelf een universitaire studie hebben afgerond hun vwo-leerlingen beter adviseren bij hun studiekeuze. En ten slotte kunnen academisch geschoolde leraren bijdragen aan het verbinden van samenwerking, leren en onderzoek.'

Deze redenering is geheel van toepassing op de situatie in de neerlandistiek, gezien de uitdagingen waarvoor het schoolvak staat. Vergroting van de rol van academisch gevormde eerstegraadsleraren kan over de hele linie leiden tot een vergroting van het aandeel bevoegd gegeven lessen en tot de kwaliteitsslag die in het schoolvak nodig is.

4. VOORSTELLEN

4A. BEHOUD EN VERSTERK DE VIJF VOLLEDIGE STUDIERICHTINGEN NEERLANDISTIEK

Gezien het belang van de neerlandistiek voor de Nederlandse samenleving is het aangewezen dat de overheid in ieder geval garandeert dat de vijf bestaande volwaardige vestigingen Neerlandistiek met een bachelor en een of meer op de neerlandistiek gerichte masters, worden gehandhaafd en versterkt. Zoals hierboven is geconstateerd, zijn sommige van de vestigingen al in de gevarenzone. Wij bevelen aan deze vijf opleidingen te beschermen tegen de nefaste financiële gevolgen van onverhoopte verdere daling van de instroom, voor een periode totdat de andere maatregelen zijn gaan werken en de instroom weer gestegen is.

Aankomende studenten en hun ouders kiezen studies mede op basis van de plaats van vestiging. De vijf bestaande opleidingen vormen samen een verspreid netwerk van mogelijkheden om Neerlandistiek te studeren; dat moet behouden blijven. Ook de educatieve masters die op andere universiteiten worden aangeboden dan de hierboven genoemde vijf – namelijk in Tilburg en aan de Vrije Universiteit Amsterdam – bevorderen dat gespreide aanbod en dienen dus gehandhaafd te worden.

Opleidingen en faculteiten moeten voorzien in een minimumcapaciteit voor de discipline. Dat betekent hoogleraren en/of UHD's voor alle subdisciplines (taalkunde, taalbeheersing, historische en moderne letterkunde) en voldoende UD's om handhaving maar ook groei van de neerlandistiek mogelijk te maken.

4B. MAAK HET SCHOOLVAK NEDERLANDS UITDAGENDER EN BETREK DAARBIJ DE UNIVERSITAIRE OPLEIDINGEN

Geef in het schoolvak Nederlands aandacht aan neerlandistische vakinhoud en aan de rijkdom van prikkelende vraagstellingen in de neerlandistiek. Volg daarvoor de aanbevelingen van het Meesterschapsteam.

In 2018-2019 wordt in het kader van Curriculum.nu gewerkt aan de herziening van het curriculum Nederlands. De tussenproducten worden in het najaar aangeboden aan de Tweede Kamer. Wij adviseren om in het vervolgtraject nadrukkelijk vertegenwoordigers van de academische neerlandistiek te betrekken bij de omwerking van de bevindingen van Curriculum.nu tot kerndoelen en eindtermen voor het schoolvak. Dit waarborgt dat 'kennis van taal, taalgebruik en literatuur' en 'bewuste geletterdheid' voldoende in die kerndoelen en eindtermen verankerd worden.

4C. STIMULEER DE UITSTROOM VAN ACADEMISCH GEVORMDE EERSTEGRAADSLERAREN

Betrekkelijk weinig studenten Neerlandistiek kiezen voor een educatieve master. De indruk van de commissie is dat een belangrijk struikelblok hierbij de weinig interessante inhoud van het schoolvak is, die het niet aantrekkelijk maakt om als docent werkzaam te zijn. De studenten die de educatieve master kiezen, doen dit daarom vaak naast of na andere masters.

Op de lange termijn zullen de andere door de commissie voorgestelde maatregelen hier soelaas moeten bieden. Als het vak Nederlands in het voortgezet onderwijs inhoudsrijker wordt, zal een generatie studenten met betere schoolervaringen het punt bereiken waarop ze een master kiezen, en eerder een educatieve master te kiezen.

Dit is echter een oplossing op de lange termijn. In de tussentijd moet de uitstroom van academisch gevormde eerstegraadsleraren tijdelijk op andere manieren bevorderd worden. In 2018 bestond een Regeling tegemoetkoming onderwijsmasters, waarbij degenen die een educatieve master aan hbo of universiteit, of een eerstegraadslerarenopleiding in Nederlands of een ander tekortvak deed een eenmalige tegemoetkoming van € 3.000 kon ontvangen. Door deze of een vergelijkbare regeling voor Nederlands weer in te voeren, wordt het volgen van een educatieve master Neerlandistiek gestimuleerd.

Gegeven de impopulariteit van het leraarschap willen veel studenten niet alleen de educatieve, maar in ieder geval ook een andere master doen. Ze hopen op een loopbaan elders, of willen die mogelijkheid in ieder geval openhouden, maar willen ook het leraarschap als optie. Ze doen dus eerst een andere master en daarna pas een educatieve. Of hun hiervoor het normale, wettelijke collegegeld of het veel hogere instellingscollegegeld in rekening wordt gebracht, hangt van hun persoonlijke

omstandigheden en lokale regelgeving af. De keuze voor een educatieve master zou tijdelijk gestimuleerd kunnen worden door landelijk vast te leggen dat daarvoor niet meer dan het wettelijke collegegeld gevraagd wordt.

Een derde weg is het stimuleren van het leraarschap als ‘tweede carrière’ via zij-instroom. Zeker in de neerlandistiek lijkt dit kans te bieden op meer ‘instromende’ eerstegraadsleraren.

4D. VERKLEIN STRUCTUREEL DE AFSTAND TUSSEN VAKINHOUD EN DIDACTIEK IN LERARENOPLEIDING EN SCHOOLVAK

In de lerarenopleiding moeten vakdidactici en vakwetenschappers – in dit geval neerlandici – nauw samenwerken. Waar dat nog niet gebeurt, zouden Neerlandici betrokken moeten worden bij de educatieve masters. Dat kan gestimuleerd worden door de educatieve masters organisatorisch (mede) onder te brengen bij de faculteiten Geesteswetenschappen.

Een nog in te stellen werkgroep van vakinhoudelijke neerlandici, vakdidactici en docenten van het middelbaar onderwijs zou nieuwe lesmaterialen kunnen ontwikkelen voor het schoolvak Nederlands. Deze lesmaterialen zouden gericht moeten zijn op havo en vwo, op academische leest geschoeid en vrij toegankelijk. Het gaat hier om een grootschalig en langdurig project, waarvoor alle betrokkenen moeten worden vrijgesteld. Dat de methode *open access* wordt, impliceert dat hij voor iedere belangstellende gratis ter beschikking staat, maar ook dat de auteurs geen inkomsten krijgen uit revenuen.

Een aanvullende maatregel is structurele nascholing voor middelbare-schooldocenten Nederlands, die hen in staat stelt de meer uitdagende inhoud te doceren.

Deze punten moeten in coördinatie worden ontwikkeld. Wij stellen voor hiertoe structureel een ‘Kamer Neerlandistiek’ in te richten bij het Nationaal Platform voor de Talen, waarin neerlandici uit wo, hbo en vwo en vertegenwoordigers van de Stichting Leerplan Ontwikkeling en de vakvereniging van docenten Nederlands samenwerken. Die Kamer dient lange- en korte-termijndoelen te formuleren en de voortgang van de hierboven voorgestelde activiteiten kritisch te volgen en te stimuleren.

4E. LAAT ZIEN DAT JE IN NEDERLANDS KUNT EXCELLEREN

Dat neerlandistiek een uitdagend vak is, kan op allerlei manieren duidelijk worden gemaakt, zowel binnen als buiten het bestaande schoolvak. Binnen het schoolvak zou meer gelegenheid moeten worden gegeven om te verdiepen en te excelleren. Buiten het schoolvak kunnen leerlingen worden uitgedaagd met bijvoorbeeld landelijke talent- of plusprogramma’s. Het plusprogramma zoals dat nu bij de verzamelde universitaire opleidingen Neerlandistiek in ontwikkeling is, richt zich ook op de geïnteresseerde leerling die uitgedaagd wil worden, met een Olympiade Nederlands,

Schrijfkademie en Onderzoekslab.¹³ Voor dit plusprogramma is deels structurele financiële ondersteuning gevonden bij de Taalunie, maar onderzoek moet uitwijzen of het beter institutioneel ingebed en financieel gesteund moet worden, en of andere opties beter zouden kunnen werken. Te denken valt hierbij bijvoorbeeld aan het organiseren van zomerscholen, festivals of een nog uitdagender schoolvak waarin scholieren in Nederlands kunnen excelleren. Wij stellen voor ervoor te zorgen dat een dergelijk onderzoek ook daadwerkelijk kan plaatsvinden.

4F. ONTWERP EEN VISIE VOOR DE NEERLANDISTIEK VAN DE 21^E EEUW

Door de opkomst van de brede studierichtingen en de bachelor-masterstructuur moet de neerlandistiek als academische discipline opnieuw haar positie bepalen in het universitaire studielandschap. Deze taak kan uitmuntend vorm krijgen door de opdracht aan de discipline om met een sectorplan te komen. De hoofdvraag bij het opstellen van zo'n sectorplan is hoe breed en hoe diep de neerlandistiek wil zijn. Daarbij moet opnieuw overwogen worden voor welke beroepen de neerlandistiek wil opleiden, en wat daarbij de eisen zijn op het gebied van disciplinaire kennis en vakkennis. Hoe kunnen de opleidingen de toegang tot beroepen als journalist, schrijver, reclamemaker, presentator, film- en documentairemaker of taalkundig expert bij techbedrijven faciliteren door het aanbieden van of aansluiten op onderwijs in daarvoor relevante vaardigheden?

Opleidingen Neerlandistiek kunnen daarnaast overwegen of ze populaire onderdelen een grotere plek willen geven in het curriculum. Creatief schrijven bijvoorbeeld bepaald in de Angelsaksische wereld in belangrijke mate de aantrekkingskracht van opleidingen Engels, maar krijgt aan Nederlandse universiteiten nauwelijks aandacht. In een onderzoek van het Genootschap Onze Taal waaraan 3.187 scholieren meededen, belandde 'eigen verhalen/fictie schrijven' met stip bovenaan de lijst van onderdelen waar volgens de leerlingen meer aandacht aan moest worden besteed. Andere populaire onderdelen die nader onderzoek verdienen zijn: debatteren, mediawijsheid en eigentijdse benaderingen en vaardigheden uit de *digital humanities* en cognitieve geesteswetenschappen.

Ten slotte is er mogelijk winst te boeken met een verdergaande profilering van de universitaire opleidingen Neerlandistiek. De discipline en de opleidingen moeten zelf bepalen welke profilering gewenst is en in hoeverre de opleidingen van elkaar zouden moeten verschillen. Zo zouden een of meer opleidingen zich in het bijzonder kunnen richten op Nederlanders met een migratieachtergrond.

Ook kan de verhouding met de brede bacheloropleidingen herijkt worden. Daarbinnen bestaan specialisatiemogelijkheden en minoren die toegang kunnen geven tot de educatieve master Nederlands, en daarmee uiteindelijk tot het docentschap

13 Zie <http://plusnederlands.nl>.

Nederlands. Studenten die via deze route het vak binnenkomen, zullen altijd minder neerlandistieke bagage hebben dan studenten met als vooropleiding de bachelor Nederlandse taal en cultuur. Vastgesteld moet worden welke deelreinen essentieel zijn voor het docentschap. Programma's om aansluiting tussen brede bachelors en de neerlandistiek te verbeteren bestaan al en kunnen verder worden ontwikkeld. Er is ook een landelijk pre-masterprogramma in de maak, dat gedeeltelijk online kan worden gevolgd.

4G. BRENG HET NIEUWE IMAGO VAN HET VAK OVER HET VOETLICHT

Een voorlichtingscampagne is gewenst om het nieuwe beeld van de neerlandistiek over het voetlicht te krijgen, met name bij decanen, scholieren en hun ouders. Zo'n campagne kan worden opgezet door een op te richten Kamer Neerlandistiek van het Nationaal Platform voor de Talen, en worden ondersteund door de overheid. De Kamer moet bovendien een centraal informatiepunt zijn dat permanent bereikbaar is voor de pers en voor professionals uit het werkveld die ondersteuning nodig hebben bij publiciteitszaken rond de neerlandistiek. Richt de campagne zo in dat een diverse groep scholieren wordt aangesproken. Vergeet daarbij niet de werving en mobilisering van ambassadeurs onder alle relevante partners: voortgezet onderwijs, hbo-opleidingen en werkgevers. Gebruik deze partners om waar nodig te lobbyen voor de positie van de studie Neerlandistiek. De morele steun van de nationale overheid bij deze campagne is van grote waarde.

4H. INVESTEER IN NEDERLANDSE TAAL EN CULTUUR, EN HET ONDERZOEK DAARNAAR

Het onderzoek naar de Nederlandse taal en cultuur vergt extra aandacht en middelen van de overheid. Daarbij gaat het zowel om onderzoek in Nederland als daarbuiten, want het internationale netwerk op het gebied van de neerlandistiek dient ook voor Nederlandse scholieren en studenten in beeld te blijven als aantrekkelijke optie voor stages en onderzoeksprojecten. Belangrijke thema's voor onderzoek zijn toenemende laaggeletterdheid en ontlezing, die behoren tot de grootste problemen in de Nederlandse samenleving.

Dit soort onderzoek kan alleen gedijen als de overheid zelf laat zien de Nederlandse taal en cultuur serieus te nemen. Uit het al eerder genoemde rapport van het SCP blijkt dat Nederlanders taal beschouwen als het belangrijkste dat hen met hun land verbindt. Dit resulteert echter nauwelijks in concreet beleid om de aandacht voor Nederlandse taal en literatuur te stimuleren of te steunen. Een bloeiende neerlandistiek kan alleen bestaan in een samenleving waarin ook taal en letteren bloeien.

5. GECOÖRDINEERDE INZET

Het hierboven geschetste programma is veelvormig en vereist een gecoördineerde inzet voor langere tijd, door verschillende partijen die met elkaar samenwerken. Het is de commissie gebleken dat daarvoor een breed draagvlak bestaat.

Gezien de veelzijdigheid van alles wat er moet gebeuren en de hoeveelheid partijen die daarbij op verschillende niveaus betrokken zijn, is het een eerste vereiste dat er een plek wordt gecreëerd van waaruit dit programma in gezamenlijkheid kan worden uitgevoerd. Gezaghebbende vertegenwoordigers van de belangrijkste betrokken sectoren dienen deze plek te bemensen, in ieder geval de universiteiten en faculteiten, het voortgezet onderwijs en de hogescholen. Wij adviseren hiervoor een Kamer Neerlandistiek in het leven te roepen bij het Talenplatform, gefinancierd door de Rijksoverheid. Deze Kamer zou een programma moeten opstellen langs bovengenoemde lijnen, inclusief een tijdspad van minstens drie jaar. De problemen met de neerlandistiek zijn niet op korte termijn op te lossen. De Kamer dient een voorlichtingscampagne op te zetten, die misverstanden over de studie Neerlandistiek rechtzet (zie punt 4g hierboven).

Aan de faculteiten en de minister van OCW wordt gevraagd de vijf bestaande volledige studierichtingen Neerlandistiek op niveau te handhaven en te versterken (4a). De Rijksoverheid adviseren wij om met een aantal weinig kostbare, gerichte maatregelen de uitstroom van academisch gevormde eerstegraadsleraren te bevorderen (4c). Van de minister vragen wij morele en materiële steun voor het vak Nederlands (4g, 4h). Docenten in de academische neerlandistiek wordt gevraagd de positie van het vak in de 21^e eeuw opnieuw te overdenken. Daarvoor wordt aangeraden een sectorplan op te stellen (4f).

De commissie heeft veel betrokkenheid aangetroffen bij allen die geraadpleegd zijn over de problematiek. Er is een gedeeld verlangen om aan oplossingen te werken, ook voor de lange termijn; de problemen bestaan immers al langer, en er wordt al veel gedaan om ze te verhelpen. Meer en betere coördinatie kan ervoor zorgen dat lange-termijndoelen gehaald gaan worden. Ook stellen we enkele concrete oplossingen voor om het schoolvak Nederlands inhoudsrijker en uitdagender te maken, waarvoor het secundair onderwijs en de universitaire Neerlandistiek de handen ineen dienen te slaan (4b, 4d, 4e). Zowel het schoolvak als de academische studie in de Nederlandse Taal en Cultuur zijn in staat tot een veel rijkere bloei dan we nu zien. Nederlands verdient dat.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Academisch gevormde leraren in het voortgezet onderwijs*, position paper, Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Amsterdam, augustus 2017
- H. Adriaens, P. Fontein en K. de Vos, *De toekomstige arbeidsmarkt voor onderwijspersoneel po, vo en mbo 2018-2028*, CentErdata, Tilburg, november 2018
- Agentschap Hoger Onderwijs, Volwassenenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen, *Hoger onderwijs in cijfers. Academiejaar 2018-2019*, Ministerie van Onderwijs en Vorming, Brussel, 2018
- Association for Low Countries Studies (ALCS), The State of Dutch Studies in the UK and Ireland. A Study into the Provision of Dutch Language and Culture Teaching in Higher Education, 2017-18*, Londen, 2018
- S. Beugelsdijk, J. de Hart, P. van Houwelingen en M. Versantvoort, *Denkend aan Nederland*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag, 2019
- Centerdata, *IPTO: bevoegdheden en vakken in het vo* www.centerdata.nl/sites/default/files/projectbestanden/rapportage_ipito_peiljaar_2017_0.pdf
- De Taalstudio, *Over de economische betekenis van taal. Een verkenning van de taalsector in het Nederlandse taalgebied*, in opdracht van de Taalunie, Den Haag, september 2018
- E. Busby, 'Fewer students take English and humanities subjects at A-level, figures reveal', *Independent* 24 maart 2018
- F.G.J. Cörvers, A. Mommers, S. van der Ploeg, en S. Sapulete, *Status en imago van de leraar in de 21ste eeuw*, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), 2017, Maastricht en Ecorys, Rotterdam
- L.A. van der Deijl, F.M. Dietz, en E. Stronks, 'Literatuur leren onderzoeken in de klas: Hoe de Geschiedenis van de Nederlandse literatuur en LitLab.nl scholieren kunnen opleiden tot literatuuronderzoekers', *Nederlandse Letterkunde*, 2018, 23(3), 235
- HESA, *What do HE students study?*, 2018, <https://www.hesa.ac.uk/data-and-analysis/students/what-study>
- I. van der Horst, F. Terrenato en A. Albanese, *Veldanalyse Italië. Rol van het Nederlands in Italië* Den Haag: Taalunie, 2019

- I. van der Horst, *Veldanalyse Polen. De rol van het Nederlands & de neerlandistiek in Polen*. Den Haag: TaalUnie, 2019
- A. de Jonghe, *Talenbeleid in Europa. Hoe ondersteunen andere Europese landen het onderwijs van hun taal en cultuur in het buitenland?*, Den Haag, TaalUnie, 2019
- KNAW, *Nederlands en/of Engels. Taalkeuze met beleid in het Nederlands Hoger Onderwijs*, Amsterdam, KNAW, 2017.
- H. Louwerse, 'Klaar om zaken te doen. Neerlandistiek in tijden van Brexit', *Ons Erfdeel* 2019, <https://www.de-lage-landen.com/article/klaar-om-zaken-te-doen>
- Th. Meestrina en C. Ravesloot, Schrijven in de tweede fase. *Levende Talen Magazine*, 110 (6), 6-10, 2013
- L. Missinne en M. Hüning, Tussen samenwerking en behoud van zelfstandigheid. Neerlandistiek in het Duitse taalgebied, *Ons Erfdeel* 2019, <https://www.onserfdeel.be/nl/publicaties/artikels/tussen-samenwerking-en-behoud-van-zelfstandigheid.-neerlandistiek-in-het-duitse-taalgebied>
- Raad voor Nederlandse Taal en letteren, *Vaart met Taalvaardigheid. Nederlands in hoger Onderwijs*, Taalunie, Den Haag, 2015
- Samenwerkend probleemoplossen, Vlaamse resultaten PISA 2015*, <http://www.pisa.ugent.be/nl/resultaten/vlaamse-publicaties/2015>
- S. Prinsen, Th. Witte en C. Suhre, Imago en inhoud van het schoolvak Nederlands. *Levende Talen Tijdschrift*, 2018, 19, 3, 26-35.
- E.C. van Rooij, *Secondary school students' university readiness and their transition to university*. RUG, Groningen, 2018
- E.C. van Rooij, Jansen, E. P., & van de Grift, W. J., Secondary school students' engagement profiles and their relationship with academic adjustment and achievement in university. *Learning and Individual Differences*, 2017, 54, 9-19.
- S. Rustin, 'Why study English? We're poorer in every sense without it', *The Guardian* 10 feb. 2019 <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/feb/10/study-english-a-level-university-government-taught>
- R. Veul, *Talenstudies: tevredenheid en toekomstperspectief*, Nationaal Platform voor de Talen, Augustus 2019
- R. Visser, *Studentenaantallen in de neerlandistiek wereldwijd, 2016-2018*, Taalunie, Den Haag, 2019
- VUB, *Steeds minder studenten kiezen voor een taalopleiding*, 18 september 2018, <http://www.vubtoday.be/nl/content/steeds-minder-studenten-kiezen-voor-eeen-taalopleiding>
- World Economic Forum, *What are the 21st-century skills every student needs?*, 10 maart 2016, <https://www.weforum.org/agenda/2016/03/21st-century-skills-future-jobs-students/>

BIJLAGE 1

BRIEF MINISTER OCW VAN 29 JANUARI 2019

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

-> Retouradres Postbus 16375 2500 BJ Den Haag

KNAW
t.a.v. De heer van Saarloos
Postbus 19121
1000 GC AMSTERDAM

**Hoger Onderwijs en
Studiefinanciering**
Rijnstraat 50
Den Haag
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Contactpersoon
M. Jansen
T +31 6 55 42 35 61
m.h.v.jansen@minocw.nl

Onze referentie
1470255

29 JAN. 2019

Betreft Bevestiging adviesopdracht Nederlands

Geachte heer Van Saarloos,

De Geesteswetenschappen zijn onmisbaar in het stelsel van universitair onderwijs en onderzoek.

Zij hebben een belangrijke waarde voor onze taal, taalbeheersing en cultuur, en zijn daarnaast van toegevoegde waarde voor andere disciplines bij de aanpak van de maatschappelijke uitdagingen van deze tijd.

Het Nederlands neemt daarbij, als onze lingua franca, een bijzondere positie in.

In de afgelopen tien jaar is het aantal afgestudeerden in de bachelor- en masteropleidingen Nederlands in het wetenschappelijk onderwijs fors gedaald.

Deze tendens draagt mogelijk bij aan het tekort van leraren Nederlands en zet waarschijnlijk het streven naar meer wo-opgeleide leraren in het voortgezet onderwijs verder onder druk.

In de media en Tweede Kamer is aan deze teruglopende studentenaantallen dan ook aandacht besteed.

Diverse organisaties en partijen zijn op een of andere manier bezig met het vraagstuk. Zo wordt vanuit het Nationaal Platform voor de Talen een Deltaplan opgesteld om de instroom in de moderne talenopleidingen in het algemeen te vergroten.

In het debat bestaan verschillende opvattingen over de oorzaak van de teruglopende studentenaantallen alsook over hoe deze tendens kan worden doorbroken.

Bij deze bevestig ik dan ook de eerder gemaakte afspraak dat de KNAW een advies uitbrengt met daarin een analyse van de situatie en mogelijke oplossingsrichtingen gericht op het vergroten van het aantal studenten dat (delen van) een wetenschappelijke opleiding Nederlands volgt of een opleiding volgt die hier significante raakvlakken mee heeft, zodat het aantal Neerlandici toeneemt.

Onze referentie
1470255

Ik verzoek u dit advies in te dienen in oktober 2019 en op te stellen in samenspraak met een brede vertegenwoordiging uit het veld zelf, als ook met vertegenwoordiging vanuit verschillende van de huidige initiatieven op het gebied van de moderne talen, in het bijzonder de Raad voor de Neerlandistiek en het Nationaal Platform voor de Talen.

Met vriendelijke groet,

de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
namens deze,
de directeur Hoger Onderwijs en Studiefinanciering,

drs. F.A. Hofman

BIJLAGE 2

OPDRACHT EN SAMENSTELLING VAN DE ADVIESCOMMISSIE NEERLANDISTIEK

ROYAL NEDERLANDSE
AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

INSTELLINGSBESLUIT Commissie 'Neerlandistiek'

Het bestuur van de KNAW, overwegende het verzoek van de minister van OCW om advies over de situatie bij de universitaire opleidingen Nederlandse Taal en Cultuur (brief 29 januari 2019), besluit tot het instellen van de commissie Neerlandistiek, hierna te noemen 'de commissie'.

Artikel 1. Taakopdracht

De minister van OCW heeft de KNAW bij brief van 29 januari jl. gevraagd een advies uit te brengen over de situatie bij de universitaire opleidingen Nederlandse Taal en Cultuur en daarbij oplossingsrichtingen te schetsen die zijn gericht op het vergroten van het aantal studenten (zie bijlage). De commissie heeft als taak het verzoek van de minister van OCW te behartigen.

Artikel 2. Samenstelling en instellingsduur

De kwestie van teruglopende studentaantallen bij de opleidingen Nederlandse Taal en Cultuur heeft tot veel beroering in het veld geleid. Meerdere gremia, zoals de Raad voor de Neerlandistiek en het Nationaal Platform voor de Talen, houden zich op dit moment bezig met de toekomst van een of meerdere moderne talenopleidingen. Daarom is de commissie breed samengesteld ten aanzien van het veld en de betrokken gremia. Verscheidene leden van de commissie zijn ook lid van de Raad voor de Neerlandistiek.

Tot lid van de commissie worden op persoonlijke titel benoemd:

- Prof. dr. Lex Heerma van Voss, Universiteit Utrecht en Huygens ING (voorzitter);
- Dr. Sander Bax, Tilburg University;
- Prof. dr. Yra van Dijk, Universiteit Leiden;
- Dr. Max van Duijn, Universiteit Leiden;
- Dr. Helmer Helmers, Universiteit van Amsterdam;
- Prof. dr. Petra Hendriks, Rijksuniversiteit Groningen;
- Prof. dr. Lotte Jensen, Radboud Universiteit;
- Prof. dr. Marc van Oostendorp, Radboud Universiteit;
- Prof. dr. Ted Sanders, Universiteit Utrecht;
- Prof. dr. Els Stronks, Universiteit Utrecht.

De commissie wordt ondersteund vanuit het bureau van de KNAW ondersteund door dr. Jack Spaanen.

De commissie wordt ingesteld voor de duur van een jaar, i.e. tot de oplevering van het eindrapport aan het ministerie van OCW (tweede helft 2019).

Als agendalid van het bestuur van de KNAW treedt op: prof. dr. Ineke Sluiter.

Artikel 3. Integriteit en kwaliteit

De leden van de commissie hebben, voordat zij benoemd worden, kennisgenomen van de code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstrengeling. De leden hebben verklaard dat er geen verstrengeling van belangen ontstaat door deel te nemen aan deze commissie.

De leden van de commissie nemen kennis van de Handleiding adviezen en verkenningen KNAW zoals op 18 september 2017 vastgesteld door het bestuur van de KNAW. Het beleid omtrent review is beschreven op pagina 6-7 van deze handleiding. Van dit beleid wordt niet afgeweken.

Artikel 4. Werkwijze

De commissie bepaalt – binnen de door het ministerie van OCW gestelde kaders – haar eigen werkwijze.

Artikel 5. Reiskostenvergoeding

De leden ontvangen op basis van art. 18 lid 2 van het Reglement van de KNAW een vergoeding voor de reiskosten.

Artikel 6. Geheimhouding

De commissie neemt geheimhouding in acht ten aanzien van alle informatie die in het kader van de uitvoering van dit besluit bekend wordt en waarvan het karakter als vertrouwelijk is aan te merken.

Aldus vastgesteld door het bestuur van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen op 12 februari 2019 te Amsterdam.

Names het bestuur van de KNAW,

Mr. Mieke Zaenen
Algemeen directeur van de KNAW

Bijlage: brief minister van OCW d.d. 29 januari jl., 'Bevestiging adviesopdracht Nederlands'.

BIJLAGE 3

DEELNEMERS FOCUSGROEP VWO

Deelnemers Focusgroep* t.b.v. de KNAW-adviescommissie Neerlandistiek, maandag 20 mei van 11 tot 13u, Seats2Meet, Hoog Catharijne, Utrecht

Gasten	Instelling	Positie
Peter Coopmans	Universiteit Utrecht	Hoogleraar
Karin Echten	St. Bonifatiuscollege, Utrecht	Docent
Kyra Fabrie	Baarnsch Lyceum	Docent
Pieter Garicano	Christelijk Gymnasium Utrecht	Leerling
Guy van Hofwegen	Christelijk Gymnasium Utrecht	Leerling
Aukje van Hout	Dominicus College, Nijmegen	Docent
Erwin Mantingh	Universiteit Utrecht	UHD
Mats Meeus	Christelijk Gymnasium Utrecht	Leerling
Bart van Nuland	Christelijk Gymnasium Utrecht	Leerling
Kees Nuyten	Hogeschool Utrecht	Docent
Wendela de Raat	Leidsche Rijn College, Utrecht	Docent
Marianne Vader	Hogeschool van Amsterdam en Hogeschool Inholland	Docent
Edwin de Vette	Hogeschool Rotterdam	Docent
Annefleur Vis	Baarnsch lyceum	Leerling
Commissieleden aanwezig		
Sander Bax	Tilburg University	
Helmer Helmers	Universiteit van Amsterdam	
Marc van Oostendorp	Radboud Universiteit	
Els Stronks	Universiteit Utrecht	
Jack Spaapen	KNAW, secretaris	

*Een focusgroep wordt georganiseerd om een probleem van verschillende kanten te belichten en te bespreken. De samenstelling van een focusgroep moet zodanig zijn dat verschillende perspectieven aan bod komen. In dit geval hield dat in dat alle

betrokken sectoren waren vertegenwoordigd: wo, vwo (leerlingen en leraren) en hbo. Een focusgroep is beperkt van omvang om discussie te bevorderen, representativiteit is niet per se beoogd.

BIJLAGE 4

DEELNEMERS VELDRAADPLEGING

Deelnemers veldraadpleging 13 mei Amsterdam

Voornaam	Tussen voegsel	Achternaam	Organisatie
Sander		Bax	Lid KNAW-Commissie Neerlandistiek
Max	van	Duin	Lid KNAW-Commissie Neerlandistiek
Lex		Heerma van Voss	Voorzitter KNAW-Commissie Neerlandistiek
Helmer		Helmers	Lid KNAW-Commissie Neerlandistiek
Petra		Hendriks	Lid KNAW-Commissie Neerlandistiek
Marc	van	Oostendorp	Lid KNAW-Commissie Neerlandistiek
Els		Stronk	Lid KNAW-Commissie Neerlandistiek
Ted		Sanders	Lid KNAW-Commissie Neerlandistiek
Jack		Spaapen	Secretaris KNAW-Commissie Neerlandistiek
Toske		Andreoli	ScienceGuide
Hans		Bennis	Taalunie
Peter		Coopmans	UU
Karin		Echten	Sint Bonifatiuscollege Utrecht
Iris	van	Erve	IVN
Marjolijn		Feddema	
Shan		Gao	
Elisabeth		Hakkert	
Mike		Hannay	Nationaal Platform voor de Talen
Frans	van	Heest	ScienceGuide
Guy	van	Hofwegen	Christelijk Gymnasium Utrecht

Irene	van	Houten	KNAW
Maaïke		Jansen	OCW
Carel		Jansen	RUG (emeritus)
Jelle		Koopmans	UvA
Johan		Koppenol	VU
Warner	van der	Louw	ZaZa, studievereniging Nederlands, RUG
Erwin		Mantingh	Meesterschapsteam Nederlands / GST & Departement TLC, UU
Anne		Meijroos	
Aukelien	van der	Meulen	Stedelijk Gymnasium Leeuwarden
Nelleke		Noordervliet	Akademie van Kunsten
Kees		Nuijten	Hogeschool Utrecht Inst. Archimedes (lerarenopleiding ba/ma)
Bart	van	Nuland	Christelijk Gymnasium Utrecht
Sonja	van	Overmeeren	Interfacultaire Lerarenopleiding UvA
Margreet		Pop	
Judith		Rispens	
Ted		Sanders	UU
Karin		Schade van Westrum	Open Schoolgemeenschap Bijlmer
Dennis		Smit	Secretaris Programmabureau Geesteswetenschappen
Boudewijn		Smits	
Laetitia		Stutterheim	
Thomas		Vaessens	UVA
Willy		Vandeweghe	Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren (KANTL)
Arie		Verhagen	Leiden University Centre for Linguistics
Esmee		Wilpshaar	ZaZa, studievereniging Nederlands, RUG
Sarien		Zijlstra	School der Poëzie

BIJLAGE 5

LIJST REVIEWERS

Het conceptrapport is gereviewd door de volgende personen:

- Prof. dr. Keimpe Algra namens de Raad voor Geesteswetenschappen van de KNAW
- Prof. dr. Frits van Oostrom, lid KNAW, universiteitshoogleraar UU
- Dr. Nanna Hilton, lid DJA, UHD sociolinguïstiek, RUG
- Dr. Henriette Louwerse, lecturer Dutch University of Sheffield, vicevoorzitter Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN)
- An de Moor lic., taalbeleidcoördinator KU Leuven, ondervoorzitter van het Nederlands/Vlaams Platform Taalbeleid Hoger Onderwijs
- Nellianne van Schaik – Maljaars, eerstegraadsdocent Calvin College, 's Heer Arendskerke (betrokken bij Curriculum.nu en Fontys Hogeschool)

De KNAW is de reviewers erkentelijk voor de waardevolle commentaren die zij hebben gegeven. Deze commentaren zijn zo goed mogelijk verwerkt. De reviewers dragen geen verantwoordelijkheid voor de inhoud van het rapport.

